

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ОГЛЯД НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ «ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ»

20 квітня 2012 р. Інститутом вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України спільно із Харківським осередком ВГО «Асоціація кримінального права України» у рамках Шостого Всеукраїнського фестивалю науки проведено науково-практичний семінар на тему: «Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням».

У його роботі взяли участь провідні науковці Харківщини та співробітники правоохоронних органів.

Відкриваючи засідання, директор Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, академік НАПрН України **В. І. Борисов** наголосив, що останні два роки були відзначені значними законодавчими змінами у сфері протидії корупції. Так, з 1 липня 2011 р. набрав чинності Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Пізніше були ухвалені: Указ Президента України «Про першочергові заходи з реалізації Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції”» від 5 жовтня 2011 р., Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки (затверджена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р.), Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р). Соціологічні дослідження і статистичні дані правоохоронних органів свідчать про загрозливе зростання кількості корупційних правопорушень, яке має зупинити нове антикорупційне законодавство. Авторитетна міжнародна організація «Трансперенсі Інтернешнл» у 2011 р. зафіксувала в Україні зростання рівня хабарництва, який є основним індикатором поширення корупції (із 134-го місця в рейтингу корумпованості у 2010 р. Україна опустилася на 152-ге місце). Як зазначається в даному документі, найбільш корумпованими в Україні виявилися правоохоронні органи, суди, митниця, дозвільна система, освіта, регулювання підприємниць-

кої діяльності і податкова система. Серед пострадянських країн Україна посідає третє місце за рівнем корумпованості (після Азербайджану і Молдови).

Тривожні тенденції спостерігаються й за аналізом даних офіційної статистики. Так, за даними МВС України щодо корупційних правопорушень (службові злочини з ознаками корупційних діянь) по Україні та Харківській області за 2011 р. було зареєстровано злочинів: за ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем) — 4 114 і 107 відповідно, за ст. 365 КК України (перевищення влади або службових повноважень) — 806 і 52, за ст. 368 КК України (одержання хабара) — 2 538 і 118, за ст. 369 КК України (пропозиція або давання хабара) — 337 і 33 відповідно.

Із вітальним словом до учасників семінару від імені Харківського обласного осередку ВГО «Асоціація кримінального права України» звернувся голова осередку, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук **Ю. А. Пономаренко**. Він підкреслив, що протидія корупції — це насамперед завдання громадянського суспільства, усіх його інститутів і організацій. Значна відповідальність лежить також на законодавцеві, який розробляє та ухвалює антикорупційні стратегії та механізми, а також компетентних правоохоронних органах, які користуються цим інструментарієм.

З доповіддю про інструменти моніторингу реалізації антикорупційного законодавства та спеціалізованих програм виступив професор кафедри соціології та політології Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», головний науковий співробітник сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, доктор юридичних наук **О. В. Сердюк**. Він відзначив, що здобутки державної антикорупційної політики можна оцінити лише за умови постійного спостереження за ходом її впровадження. Однак проста фіксація виконання запланованих заходів є недостатньою, моніторинг має засвідчити реальний вплив дій держави та суспільства на подолання корупції як системного явища. При цьому світовий досвід свідчить, що однієї суспільної оцінки сприйняття корупції для визначення ефективності дій держави недо-

статньо. Вироблення національної системи оцінювання антикорупційної політики України є нагальною потребою. Основою такої системи має бути фіксація поширеності реальних корупційних практик та їх динаміки під впливом заходів з попередження та протидії корупції. О. В. Сердюк наголосив, що важливе значення можуть мати і непрямі методи оцінювання впливу. Наприклад, спрощення адміністративних процедур, поліпшення бізнес-клімату, зменшення перешкод в інвестиційній діяльності.

У науковому повідомленні в. о. заступника директора Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника **В. С. Батургарєвої** «Щодо принципів організації протидії корупції в Україні» визначено і розкрито зміст основних принципів, що мають покладатися в основу організації діяльності з протидії корупції в Українській державі. До таких принципів, зокрема, віднесено пасіонарність, концептуальність, публічність (гласність), наявність оціночного інструментарію для визначення масштабів корупції в Україні, легітимність, законодавчу економію та принцип наукової обґрунтованості в організації запобіжної роботи стосовно корупційних проявів.

Головний науковий співробітник сектору дослідження проблем судової, слідчої та прокурорської діяльності Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, професор кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **В. С. Зеленецький** висловився за розроблення й включення до навчальних програм вищих навчальних закладів України окремого курсу, присвяченого проблемам протидії корупції. Останній має бути заснований на наукових розробках учених у цій сфері та поширений на широку аудиторію слухачів, що сприятиме підвищенню рівня правової поінформованості населення.

Завідувач відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук **О. Ю. Шостко** зазначила, що найбільш небезпечною формою корупції є політична корупція, яка є визначальним чинником корупційних процесів

у державі загалом. Ефективним заходом протидії є недопущення маскуванню прибутків, одержаних від корупційних правопорушень через фінансові установи США та європейських країн. О. Ю. Шостко наголосила, що Рекомендації ФАТФ та Директиви ЄС вимагають від фінансових установ посиленої уваги до осіб, які виконують або виконували важливі державні функції в іноземній країні.

Доцент кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук **В. М. Киричко** повідомив про результати теоретичного аналізу законодавчих ознак корупції та корупційного правопорушення, за якими виділяються корупційні злочини. У доповіді було підкреслено, що визначення і відмежування корупційних правопорушень за новим законодавством є важливим завданням, яке ускладнюється нечіткістю термінології та наявністю низки нових складів злочинів у цій сфері. Крім того, учений запропонував власну класифікацію корупційних злочинів, засновану на характері їх суспільної небезпечності.

Розвиваючи цю дискусію, професор кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **О. О. Книженко** окреслила питання застосування заходів кримінально-правового впливу за вчинення корупційних правопорушень та шляхи вдосконалення чинного законодавства в цій сфері. Доповідачка підкреслила, що останні зміни антикорупційної політики держави обумовлюють необхідність посилення відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Доцент кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **А. М. Шульга** зазначив, що основні правопорушення корупційної спрямованості у земельній сфері пов'язані з набуттям права власності громадянами на земельні ділянки (приватизація земельних ділянок), виділенням земельних ділянок для користування суб'єктам сільського господарства, а також для будівництва комерційних споруд суб'єктами підприємницької діяльності.

Старший науковий співробітник сектору проблем злочинності та її причин Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Юридична академія України імені Яро-

слава Мудрого», кандидат економічних наук **І. О. Христич** повідомила про сучасний стан і шляхи подолання корупції в Україні. Доповідачка наголосила, що необхідно підвищувати кваліфікацію суддів, працівників прокуратури та правоохоронних органів, а також приділяти значну увагу підвищенню антикорупційної правосвідомості громадськості. Тому великого значення набуває роз'яснення Міністерства юстиції України від 26 серпня 2011 р. «Про участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики».

Старший науковий співробітник сектору дослідження проблем судової, слідчої та прокурорської діяльності Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, кандидат юридичних наук **Н. В. Глинська** присвятила свій виступ проблемі вироблення антикорупційних стандартів ухвалення процесуальних рішень. Вона відзначила, що комплекс заходів, спрямованих на забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень, одночасно є ефективним засобом протидії корупції. Серед ключових напрямів забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень доповідачка відзначила закріплення на законодавчому рівні загальних для всіх кримінально-процесуальних рішень стандартів-вимог: законності, обґрунтованості, умотивованості, справедливості, розумності, своєчасності (з подальшою їхньою конкретизацією).

Науковий співробітник сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук **О. М. Овчаренко** присвятила свою доповідь питанням протидії корупційним правопорушенням у судовій системі України. Вона звернула увагу на суттєвий попереджувальний ефект низки положень нового законодавства про судоустрій, зокрема які стосуються вдосконалення процедури притягнення суддів до відповідальності, розширення підстав для звільнення суддів за порушення присяги, обов'язку суддів декларувати свої доходи. Важливим напрямом викорінення корупції в судах є створення належних умов для їхньої діяльності та забезпечення гідної оплати праці суддів і співробітників суду.

У науковому повідомленні старшого наукового співробітника сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, доцента кафедри кримінального права № 2 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидата юридичних наук **Ю. П. Дзюби** піддано критиці проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо усунення необґрунтованої деталізації кримінально-правових заборон» (реєстр. № 10072). Зазначено, що вбачається недоречним змінювати Закон, нова редакція якого діє менше року.

Науковий співробітник сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України **Т. Є. Дунаєва** окреслила проблему імплементації європейського антикорупційного законодавства у сфері протидії корупції в національне законодавство країн ЄС. Досвід європейських країн свідчить про те, що така імплементація є досить виваженою, країни ЄС намагаються поєднати національне законодавство із загальноєвропейським із мінімально можливими змінами першого.

За результатами обговорення доповідей і повідомлень учасників науково-практичного семінару «Правові та інституційні механізми протидії корупційним правопорушенням» було запропоновано низку пропозицій, спрямованих на вдосконалення існуючого механізму запобігання і протидії корупції. Зокрема, вважаємо за необхідне відзначити наступне.

У сфері вдосконалення законодавства щодо протиправності корупційних правопорушень доцільним є: а) усунення законодавчих вад нових кримінально-правових норм про корупційні злочини та законодавче визначення нових понять; б) чітке розмежування складів корупційних правопорушень з іншими; в) диференціація відповідальності за корупційні злочини, передбачені Кримінальним кодексом України; г) удосконалення застосування заходів кримінально-правового впливу з метою недопущення корупційних правопорушень у цій сфері й порушення принципу невідворотності кримінального покарання.

У сфері кримінального судочинства: а) впровадження в кримінально-процесуальне законодавство нормативних положень, які мінімізують застосування необґрунтованої дискреції суб'єктів, що здійснюють кримінальне провадження та забезпечать прозорість

кримінально-процесуальної діяльності і передбачуваність її результатів шляхом встановлення належної процедури відомчого та судового контролю; б) чіткий розподіл повноважень суб'єктів, які приймають рішення у кримінальному судочинстві; в) забезпечення законності та обґрунтованості кримінально-процесуальних рішень; г) запровадження різних форм суспільного контролю за якістю кримінального судочинства, дотриманням прав і свобод людини у цій сфері, прийняттям рішень, що відповідають передбаченим законом вимогам, тощо.

У сфері вдосконалення законодавства, яке регламентує організацію та функціонування спеціально уповноважених органів, які здійснюють протидію корупційним правопорушенням: а) визначити правову (відомчу) основу діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; б) розробляти нові й удосконалювати існуючі методики протидії корупційним правопорушенням, зокрема спрямовані на виявлення корупціогенних складових у роботі дозвільних, контрольно-наглядових органів; в) запроваджувати спеціалізацію прокурорів та слідчих у справах про корупційні правопорушення; г) проводити постійний аналіз діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та розробляти за його результатами заходи щодо підвищення ефективності їх роботи.

У сфері вдосконалення законодавства, яке регламентує функціонування підрозділів з питань запобігання і виявлення корупції центральних і місцевих органів виконавчої влади: а) здійснювати координацію діяльності цих підрозділів на центральному рівні (Національним антикорупційним комітетом); б) ухвалити загальнодержавну програму роботи цих підрозділів; в) забезпечити прозорість їх діяльності, у зв'язку з цим оприлюднювати відповідні звіти для широкої громадськості.

Доцільним є впровадження системи моніторингу ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його виконання. Цей моніторинг мають здійснювати як уповноважені органи державної влади, так і наукові установи на підставі вивчення статистичних даних щодо результатів діяльності відповідних органів.

Відповідальний секретар семінару, науковий співробітник сектору дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю Інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України О. М. Овчаренко.